

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

DE CHRISTO CAPITE|| TOTIVS ECCLESIAE,|| QVINQVE LIBRIS|| explicata.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

Ingolstadii, [1599]

VD16 B 1607

VI. Tertia Classis ex Testamento nouo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53845](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53845)

CAPVT VI.

Tertia Classis ex Testamento nouo.

RIMVM testimonium sit illa confessio Petri, ex reuelatione Dei Patris, Matth. 16. *Tu es Christus Filius Dei Vni.* Vbi nota, hic Petrum asserere, Christum esse Filium verum, & naturalem Dei. ideo enim addidit, *Vni*, quia proprium est viuendum, gignere sibi simile in natura. Et confirmatur ex aliis locis. nam Ioan. 3. dicitur Christus *Filius Vnigenitus*. Rom. 8. dicitur *Filius proprius*. 1. Ioan. 5. dicitur *Filius Verus*. Coloss. 1. & Hebr. 1. dicitur *Naturalis*. nam dicitur imago seu character hypostasis paternæ, quod non conuenit adoptiuo. Item ibidem dicitur talis Filius, vt respectu eius Angeli serui dicantur, qui tamen alioqui filij Dei sunt adoptiuo, & quidem præcipui.

Denique Christus accusatus fuit, quod se prædicasset Filium Dei, Ioan. 19. *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et certum est, non fuisse accusatum, quod se fecisset Filium Dei adoptiuum, aut metaphoricum, nam etiam Iudæi dicebant; *Vnum Patrem habemus Deum*. Ioann. 8. Et tamen Christus non diluit hanc accusationem, sed tanquam veram admisit, & in ea confessione mori voluit. At si verus, proprius, vnigenitus, naturalis Filius est, ergo ex substantia Patris genitus; non autem partem substantiæ accepit, quia Deus impartibilis est: ergo accepit totam, igitur est vnus numero Deus cum Patre.

Respondent Ministri Transyluani lib. 2. cap. 7. & BLANDRATA disputat. 6. Albana, Christum esse Filium verum & proprium Dei, quia de Spiritu sancto conceptus fuit. & probant. Nam Luca 1. dicitur, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

At contra; nam etiam Adam, Eua, Angeli omnes, non geniti sunt ex semine viri, sed immediatè opera Dei. Quomodo ergo dicitur Filius vnigenitus? Secundò, si ideo est Filius Dei Christus, quia conceptus est in utero Virginis opera Spiritus sancti, ergo Filius Spiritus sancti dici poterit: at hoc nusquam

nusquam habet Scriptura, immò contrà, Spiritum à Filio
 procedere dicit Ioan. 15. & alibi. Tertio, hoc non est, esse na-
 turalem & verum Filium. non enim Deus ex substantia Vir-
 ginis genuit Christum in utero Virginis, sed ex sola substantia Vir-
 ginis. Vnde Hebr. 7. dicitur, Christus sine patre & sine ma-
tre, id est, sine patre in terris, sine matre in caelis, ut omnia
 Græci & Latini exposuerunt.

Ad locum illum Lucæ 1. dico cum AMBROSIO sermo
 in Psalmum 118. GREGORIO lib. 18. moral. cap. 12. Beato
 Bernardo in hunc locum, virtutem altissimi esse Verbum
 Dei, quod in utero Virginis descendit, ibique carnem in-
 duit, ac ideo Filius Mariae & Filius altissimi dicitur. Postea
 dicit, conceptionem de Spiritu sancto, signum, non causam
esse, cur Christus dicatur Filius Dei. Decuit enim, ut dicitur
 Filius, hominis Filius fieri vellet, non nisi ex Virgine natis-
 retur; & si Virgo paritura esset, non nisi Deum pareret, ut
 ait S. Bernardus serm. 2. super Missus est.

Porro Iacobus PALAEOLOGYS, qui vnus eum esse
 ex præcipuis Doctoribus nouorum Samosatensorum, Romæ
 tandem, ut supra diximus, ad veram fidem conuersus est,
 argumentum nostrum non solum nihili faciebat, sed etiam
 aduersus nos hac ratione retorquebat. Non potest
verus Dei Filius esse Deus verus: Christus autem et ve-
rus Dei Filius, non igitur est Deus verus. Atque hunc syllo-
 gismum (ut ego sæpe ex illo audiui) iactabat ut firmissimam
 demonstrationem. & cum ei dicerem, maiorem propo-
 sitionem syllogismi illius ad eum esse falsam, ut contraria sit
 verissima. Ut enim verus Filius hominis est verus homo, ve-
rus filius Leonis est verus Leo, & in ceteris omnibus ad eun-
dem modum; Ita quoque verum Dei Filium, verum Deum
 esse necesse est.

Respondebat, secundum Philosophiam quidem, verum
 Filium eiusdem esse naturæ cum Patre suo; non autem se-
 cundum Scripturam. Siquidem Scriptura eos veros Dei fi-
 lios facit, qui à Deo constituuntur hæredes, ut de Christo di-
 citur Hebr. 1. non autem potest esse Deus verus, qui à Deo
 hæres constituitur.

Non exspectas, credo, prudens Lector, harum ineptis-
 simarum refutationem. Quid enim? non erat secundum Scri-
 pturam

*in pro, in
 mater!*

*Iacobi palaeologus
 et hyllogismus!*

pturam verus Filius Adami Seth, & Abrahami Isaac, & Iacobi Ruben? & nonne erant eiusdem nature cum Patribus suis? Deinde Scriptura nonne aperte dicit, hominem esse heredem, quia filium; non filium, quia heredem? Rom. 8. *Quod si filij, & heredes; heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et de Christo Hebr. 1. prius dicit: *Loquutus est nobis in Filio.* Deinde addit: *Quem constituit heredem vniuersorum.* Nec intelligas eum constitutum heredem temporali donatione, sed æterna generatione.

SECUNDVM testimonium Lucæ 1. *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Helie.* Dominus Deus Israël omnium iudicio, & maximè hæreticorum huius temporis, est solus verus Deus. At Angelus hoc loco vocat Christum Dominum Deum Israël. Sic enim interpretantur IRENAEVS libro 3. cap. 11. Ambrosius, Beda, Euthymius, & alij in hunc locum. Nec potest aliter intelligi: nam illud; *Et ipse præcedet ante illum,* non potest referri, nisi ad Dominum Deum Israël, immediatè antea nominatum. Constat autem, Ioannem præcessisse ante Christum, non ante Deum Patrem: *Eduxit,* inquit Paulus Actor. 13. *Deus Israël saluatorem IESVM, prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius Baptismum penitentia.* Idem confirmatur ex illis verbis; *Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Ioannes enim non conabatur conuertere homines, nisi ad Christum, illum enim assidue prædicabat. Vnde Ioan. 1. *Cùm vidisset Ioannes Iesum, ait; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et continuò ad illa verba, Andreas, qui Ioannis discipulus erat, conuersus est ad Christum, & sequutus est eum.

TERTIVM testimonium Ioan. 5. *Magis quarebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbatum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Si Christus æqualem se Deo Patri prædicabat, ergo erat verus Deus sempiternus & altissimus, &c.

Ad hoc posset aliquis dicere, Christum non se prædicasse æqualem Deo Patri, sed id credidisse Iudæos; vt sensus sit, quarebant eum Iudæi interficere, quia non solum soluebat Sabbatum opinione ipsorum, sed etiam Filium Dei se faciebat,

ciebat, æqualem se faciens Deo, ipforum opinione, Atque
 rum refert, utrum Euangelista referat sententiam Iudæo-
 rum, an exponat id quod erat. Nam, ut Chrysoſtomus, Cy-
 rillus, Auguſtinus, & alij omnes in hunc locum dicunt, ve-
 ra erat opinio Iudæorum, & hoc Euangelista narrat, nimirum
 illos bene intellexiſſe, Chriſtum prædicare ſe æqualem
 Deo. Nam ſi falſa fuiſſet opinio Iudæorum, ut rectè notat
 Chryſoſtomus, certè Chriſtus, aut Euangelista admonuiſ-
 ſent, ne in tanta re erraremus, ſicut quando dixerat Domi-
 nus Ioann. 2. Templum triduo ſe reædificaturum, expoſuit
 Euangelista, hoc dixiſſe de templo corporis ſui. Et Ioann.
 ultimo, cùm ex verbis Domini discipuli collegiſſent, Ioan-
 nem non moriturum; addit ipſe Ioannes; *Non dixit Ioannes
 moritur, &c.* Chriſtus autem non ſolum non correxit o-
 pinionem Iudæorum, ſed etiam confirmavit, dicens, ſe ope-
 rari eadem, quæ Pater operatur; & ſicut Pater excitat quos
 vult, ita & Filius. Vide CYRILLVM in totum hoc cap.
 quintum, vbi oſtendit, Chriſtum multis modis ſe æqualem
 Patri oſendiſſe.

QUARTVM testimonium Ioan. 10. *Ego & Pater vnus
 ſumus.* Hoc testimonio vtuntur omnes Patres contra Arianos,
 vt probent, vnã eſſe eſſentiam Patris & Filij. Reſpon-
 dent TRANSYLVANI lib. 2. cap. 9. & Franciſcus David diſpo-
 rat. 2. Albana, hunc locum intelligi de concordia caritatis,
 qua erant vnus Pater & Filius. Et probant PRIMO aucto-
 ritate Eraſmi & Caluini; poterant etiam addere Arium &
 Eunomium. SECUNDO probant ex Ioanne 17. vbi dicitur
 de Apoſtoliſ; *Vt ſint vnus, ſicut & nos vnus ſumus.*

At quòd de vnitate eſſentiæ hic locus intelligatur, probat
 PRIMO cum Baſilio lib. I. in Eunom. circa finem, & Chry-
 ſoſtomo in hunc locum ex præcedentibus verbis. Chriſtus
 enim vt probet nõ periturus ſuas oues, facit hoc argumentum
*Nemo poteſt rapere oues de manibus Patris mei, quia ipſe
 maior omnibus eſt.* Ergo nec de manibus meis poteſt vnus
 oues meas rapere. Ego enim & Pater vnus ſumus. Quod ar-
 gumentum nihil concludit, niſi illud, Vnus ſumus, ſignifi-
 cet vnã & eandem eſſe manum, id eſt, potentiam Patris &
 Filij; quod ſi eadem potentia, certè etiam eadem eſſentia.
 Nam in Deo non diſtinguuntur potentia & eſſentia.

SECUNDO

Philippus Iunior

SECUNDO probo cum Augustino & Chryostomo in hunc locum; *Quia audito hoc verbo Iudæi, susceperunt lapides, et iacerent in eum.* Ergo intellexerunt per illud, *Vnum sumus*, Christum se verè Deum vnum cum Patre prædicare: non enim lapidare voluissent, si tantùm credidissent, Christum se dicere vnum esse cum Patre concordia voluntatis. Cùm autem Iudæi sic intellexerint, nec tamen Christus correxerit eorum sententiam, constat eos rectè intellexisse.

TERTIO, quia Christus exposuit, quid sit, *Ego & Pater vnum sumus*, nam cùm Iudæi propter hoc eum vellent lapidare, dixit; *Vos dicitis, blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum.* ergo idem est, *Ego & Pater vnum sumus, & Filius Dei sum.* Non ergo sunt vnum concordia sola voluntatis, quæ potest esse inter eos, qui non sunt consanguinei, sed vnum sunt, quomodo Pater & Filius sunt vnum, qui eandem habent naturam.

AT obiciunt hæretici, ac imprimis Franciscus David disputat. 8. Albana, & Ministri Transylvani lib. 2. cap. 7. Nam Christus in sequentibus verbis videtur corrigere sententiã Iudæorum, ac declarare, se esse Deum per solam gratiam. sic enim ait: *In lege vestra scriptum est, Ego dixi, Dii estis: Si ergo eos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum?*

RESPONDEO cum Hilario lib. 7. Trinit. Christum voluisse dicere, si illi possunt appellari Dii, qui dono gratiæ participant Deitatem, quia sermo Dei ad eos factus est, & sunt à Deo principes aliorum constituti, auctoritate ab ipso accepta, quanto magis ego possum dici verè Deus, licet homo sim, cùm Pater me singulari dono sanctificauerit, id est, sanctum sanctorum fecerit, in ipsa conceptione vniendo naturam meam humanam hypostasim verbi sui? Quia enim Iudæi dixerunt: *De blasphemia lapidamus te, quia tu cùm homo sis, facis te ipsum Deum:* Dominus ostendere voluit, non solum se esse Deum, sed etiam se hominem verum existentem esse etiam verum Deum. id autem fecit explicando suam eximiam & singularem sanctificationem, non per creatam gratiam, sed per gratiam vniõis hypostaticæ. Quod autem talis fuerit ipsius sanctificatio, per quæ esset verus Deus, probat ex operibus

soli Deo vero propriis; ait enim: *Si nō facio opera Patris mei nolite mihi credere.* Et infra: *Vt cognoscatis,* inquit, *quia ego in Patre, & Pater in me est.* Ista enim mutua inhabitatio potest intelligi sine identitate naturæ. Posset etiam dici, innuit Chrysolomus, Christum dupliciter respondisse Iudæis. Primò sic, etiamsi essem purus homo, non propter blasphemauit, dicens, me esse Filium Dei, cum multò minores me dicantur in Scripturis Dij. Secundò, repulsa iam calumniam ostendisse ex operibus se esse verum Deum.

VALENTINVS GENTILIS hoc ipso loco argumentabatur pro suo errore; vt testatur CALVINVS in libro suo contra Gentilem. Nam Dominus non ait; Ego & Pater vnus sumus, sed, vnum sumus, ergo sunt eiusdem nature & diuinitatis, sed non sunt vnus numero Deus. & confirmat ex illo Ioann. 17. vbi dicuntur Apostoli esse vnum, sicut Pater & Filius vnum sunt. Vbi Apostoli dicuntur vnum, & tamen differebant numero. RESPONDEO. Non potest Christum dicere; Ego & Pater vnus sumus, quia tunc confudisset personas. Aliud enim est; Ego & Pater vnus sumus, vel vnus Deus, aut vnus Spiritus sumus; aliud autem; Ego & Pater vnus sumus. Nam, Ego & Pater vnum sumus significat eos esse vnum ens, siue vnam naturam, quod non repugnat personarum pluralitati. Similiter, Vnus Deus sumus, significat eos esse vnum in Deitate, & hoc etiam est verum, nec repugnat personarum distinctioni; at, Vnus sumus, significat eos esse vnam hypostasim, & implicat contradictionem.

Quòd autem hic locus non sit pro Gentili, sed contra ipsum, patet. PRIMÒ, quia licet absolute & vniuersaliter (Vnum sumus) non significet vnum numero, sed vnum in essentia: siue specie, siue numero illa sint vnum: Tamen in Deo necessariò significat vnum numero, quia, vt probatum est supra, vna tantum est Diuinitas numero. SECUNDO, idem patet, quia licet Gentilis videatur dicere, Patrem & Filium esse vnum in essentia, specie; tamen cogitur fateri, se ponere differentiam essentialem inter Patrem & Filium, quandoquidem dicit prothesi 22. & 24. solum Patrem esse immensum, Filium autem pro modulo generationis circumscriptum, &c.

Ad lo.

*Vnum sumus
Ego & Pater
vnus sumus*

Ad locum Ioan. 17. respondet AVGVSTINVS lib. 2. contra Maximinum, cap. 12. & lib. 3. cap. 22. in Scripturis nunquam esse dictum de rebus diuersarum naturarum, Vnum sunt. Nam non dictum est, vt Apostoli & Deus vnum sint, sed vt ipsi vnum sint, sicut Pater & Filius vnum sunt. Et rursum, vt in Deo sint vnum, &c. tamen hæc obseruatio, licet aliquo modo vera sit, non videtur necessaria. Nam licet Apostoli essent eiusdem naturæ inter se, tamen cum dictum est à Christo, vt ipsi vnum sint, illud vnum non significat vnitatem naturæ, sed vnitatem concordiæ. Præterea, cur non posset orari eodem modo, vt Angeli & homines vnum sint? Et tamen Angeli differunt specie ab hominibus. Denique sicut dictū est; Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum illo. 1. Cor. 6. cur nō posset dici, Qui adhæret Deo, vnū fit cum eo? Nam vnus spiritus est vna res: vna res & vnum, idem sunt.

Facilius cum Chrysolomo homilia 1. in Ioannem, & Cyrill lib. 11. in Ioann. cap. 20. dicere possumus, Christum non velle vt Apostoli sint ita vnum omnino, vt sunt vnum diuinæ personæ, sed velle, vt Apostoli per gratiam Dei efficiantur vnum ex concordia voluntatis, & eo modo imitentur diuinas personas, quæ sunt naturaliter vnum voluntate & consensu, & proinde etiam essentia. Non enim possunt naturaliter agentia libera idem velle, nisi habeant eandem numero naturam. Præterea, etiam si absolutè ex eo, quod Pater & Filius dicuntur vnum, non sequeretur esse vnum in essentia. tamen Ioann. 10. id necessariò sequeretur, propter rationem, qua illa verba ibi dicuntur, vt iam ostendimus.

QVINTVM testimonium Ioannis 14. Creditis in Deum, & in me credite. Hinc deducit AVGVSTINVS lib. 1. de Trinit. cap. 12. & interpretes eius loci, Christum esse illum verum Deum, quem Iudæi colebant. Nam si non est ipse ille verus Deus, non potest sibi arrogare fidem, quæ illi soli debetur. nec mouere debet particula (E T) quasi Christus distinguat se à Deo, & faciat se quasi alterum Deum: nam addita est particula (E T) propter naturam humanam, qua distinguitur Christus à Deo. Sensus igitur est; Si in Deum creditis, debetis etiam in me, quem hîc videtis hominem, credere. Nam ego non solùm sum homo, sed etiam

ille Deus, in quem creditis. Ibidem; *Si cognouissetis me, & Patrem & itaque cognouissetis.* Item; *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.*

CYRILLVS libro 9. cap. 37. in Ioan. conuincit ex hoc loco, Christum esse vnum Deum cum Patre. Non enim potest esse verum, non posse cognosci Christum, quin cognoscatur Pater, nisi sit vna vtriusque natura. Accedit, quod Apostoli bene nouerant, Iesum esse hominem bonum, sapientem, Prophetam, Christum: & tamen audiunt; *Si cognouissetis me;* Et rursus; *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* Restabat ergo, vt cognoscerent illum esse Deum verum, & vnum cum Patre. Nam cetera iam cognouerant. Denique Philippus dixerat; *Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Sciebant enim Apostoli, nihil homini posse sufficere ad beatitudinem sine cognitione veri Dei, quem verum Deum, Patrem esse non dubitabant. Christus ergo respondens Philippo, *Philippe, qui videt me, videt & Patrem,* non satisfacisset quæstioni illius, nisi significare voluisset, se esse verum Deum, & vnum cum Patre, atque in cognitione sui beatitudinem consistere, sicut & in cognitione Patris.

Respondet FRANCISCUS DAVID disputat. 2. Albana, Christum hominem fuisse imaginem Dei, & ideo qui Christum videbat, in sua imagine Deum videbat. CONTRA. Nam si admitteret Franciscus, Christum esse imaginem naturalem Patris, & eiusdem essentia, rectè diceret: at ipse putat Christi formam visibilem & creatam, esse imaginem Dei. Talis autem imago distat longissimè ab exemplari: Nihil enim creatum potest esse perfectè & expressè Deo simile, vt dicitur 3. Reg. 8. *Non est similis tibi Deus.* Et Isa. 40. *Quam imaginem ponetis ei?* Qui autem videt talem imaginem, non potest dicere se vidisse ipsum exemplar, immò cum videmus imagines simillimas rebus, non propterea contenti sumus, sed accendimur ad videndam rem ipsam. Christus autem reprehendit Philippum, qui putabat non satis videri Patrem ab eo, qui videt Filium. Ex quo patet Christum, vt Deum, esse omnino eandem formam, & pulchritudinem, quæ est Pater.

SEXTVM testimonium Ioan. 16. *Omnia qua habet Pater, mea sunt*, ergo essentiam Patris habet Filius. Ac ne quis dicat hoc intelligi de rebus, quæ sunt extra Deum, quomodo dicimus omnia quæ habet vir, sunt vxoris, & tamen sæpe vir habet sapientiam, quam non habet vxor; verba superiora excludunt hunc sensum, præcedit enim; *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet*. Illud ergo est commune Patri, & Filio, quod accipit Spiritus sanctus ab utroque. Quid accipit Spiritus à Filio? scientiam sine dubio. nam dicit; *De meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Et supra; *Non loquetur à se, sed quacunque audiet loquetur*. Scientia ergo eadem est Patris & Filij; sed scientia in Deo, & essentia sunt idem, vtriam Aristoteles cognouit, ergo vna est essentia vtriusque. Et sic exponunt omnes Catholici, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, & alij in hunc locum.

SEPTIMVM testimonium est illud Ioan. 20. *Dominus meus, & Deus meus*. Quo testimonio, vt efficacissimo vtitur AVGVSTINVS in epistola 174. ad Pascentium. Et quidem certum est, hoc loco Dominum Deum, significare verum Deum Israël, tum quia in Græco habetur articulus, tum etiam quia Thomas homo Israëlita non nouerat alium Dominum Deum, quàm illum, de quo scriptum erat: *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est*. Addit CHRISOSTOMVS in homil. de Trinit. Tom. 3. Thomam, cum hæc dixit, impleuisse illud Psal. 76. *Manibus meis Deum quæsiui, & non sum deceptus*. Dubium autem esse nõ potest, quin in eo Psalmo de vero Deo sit sermo.

NESTORIANI (vt cognosci potest ex V. Synodo, cap. 12.) dicebant, illa verba; *Dominus meus, & Deus meus*, referri ad Patrem per exclamationem Thomæ admirantis Christi resurrectionem. At hæc mera corruptio Scripturæ est. nam in Græco non est, *ὁ*, signum exclamantis, sed articulus. præterea præcedit in Euangelio: *Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus, &c.* Quid significat illud, *dixit ei*? nõne dixit Christo? nam cum Christo loquebatur Thomas, non cum Patre. Ad hæc, certum est Thomam illis verbis voluisse confiteri, quod antea non satis crediderat: at Patrem esse Deum, semper crediderat; de Filij autem diuinitate non nihil dubitauerat. Deniq; omnes commentarij hæc

ad Christi diuinitatem referunt: etiam Erasmi ipsius, quem Transyluani maximi faciunt.

OCTAVVM testimonium ad Rom. 9. *Ex quibus Christus est secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Hunc locum Ambrosius, Chrysostronus, Theodoretus, Theophylactus, Origenes, Oecumenius, & omnes alij sic intelligunt, vt Christus dicatur verus Deus, quandoquidem super omnia nihil est nisi summus Deus.

ERASMVVS tamen conatur in annotationibus in hoc locum argumentum infringere, sed leuissimis coniecturis. PRIMO dicit voculã, *Deus*, forrè non esse de textu, qui Cyprianus lib. 2. contra Iudæos, cap. 6. & Hilarius in Psalm. 72. hunc locum citant sine vlla voce, *Deus*. At Cyprianus, Hil., & Morelij, habent vocem, *Deus*, nec potest deesse: nam in eo capite probare vult Christum vocari Deum, & affert loca Scripturæ, vbi vocatur Deus. HILARIVS non citat locum integrum. nam omittit etiã, *secundum carnem*, qui tamen libro 4. & 8. de Trinit. citat hunc locum cum voce, *Deus*. Deniq; etiam ablato, *Deus*, adhuc remanet argumentum, quia si Christus est super omnia, certè est Deus.

SECUNDO dicit Erasmus, posse illud (*qui est super omnia Deus*) referri ad Patrem, si nimirum post voces (*ex quibus Christus secundum carnem*) ponatur punctum, quomodo dicit se legisse apud Chrysostronum. At, in Chrysostrono Græco, ego non inueni punctum, sed virgulam, qualis est in omnibus codicibus Paulinis Græcis, & Latinis. Deinde, num propter vnum punctum in commentario Chrysostroni inuentum, quod potuit relinqui ab insidente musca, aut irrepere vitio Scriptoris, debent corrigi omnes codices Græci & Latini? Denique, si non obstante illo puncto, Chrysostronus ipse refert hæc verba; *Qui est super omnia Deus*, ad Filium, & idem faciunt omnes auctores, nullo excepto, quæ remanet est velle iam nouum sensum inuenire? Nam nullum omnino pro se Erasmus citauit, & nos præter omnes commentarios, habemus etiam IRENAEVM li. 3. cap. 18. Tertullianum lib. contra Praxeam. Cyprianum vbi supra. Hilarium lib. 4. & 8. Trinit. Ambrosium lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. & lib. 1. de fide, cap. 5. & Augustinum lib. 3. contra Faustum, cap. 3. & 6. & lib. 2. Trinit. cap. 13. Cyrillum lib. 1. thesauri, cap. 4. Grego-

Gregorium homil. 8. in Ezech. Athanasium orat. 2. contra Arianos. Victorinum lib. 1. contra Arianos. Idacium lib. 1. contra Varimadum. Cassianum lib. 3. de incarnatione, & alios omnes.

Quod ibidem notat Erasmus, non esse scriptum à Paulo $\delta\varsigma \omega\upsilon$, sed $\delta \omega\upsilon$, nimis frigidum est. quis enim ignorat, articulum præpositiuum sæpe poni pro postpositiuo, & adiunctum participio vim relatiui habere? certè Matth. 6. (vt alia loca præteream) sic legimus, Pater noster $\delta \epsilon\upsilon \tau\omicron\iota\varsigma \upsilon\epsilon\gamma\upsilon\omicron\iota\varsigma$, non autem, $\delta\varsigma \epsilon\upsilon \tau\omicron\iota\varsigma \upsilon\epsilon\gamma\upsilon\omicron\iota\varsigma$.

NONVM testimonium habetur in epist. ad Galat. cap. 1. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicatum est à me, quia nõ est secundum hominem, neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem IESV CHRISTI.* Et initio epistolæ: *Paulus Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, sed per IESVM CHRISTVM, ac Deum Patrem; &c.* Vbi B. Paulus opponit Christum hominibus, ac proinde docet, Christum non esse purum hominem, vt Transylvani volunt, sed esse etiam Deum, vt est Deus Pater. nec solum opponit hominibus, sed etiam Angelis, ac proinde omnibus creaturis. Addit enim: *Si nos, aut Angelus de celo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizamus vobis, anathema sit.* Clarissimè igitur Paulus hoc loco separat Christum ab omnibus creaturis, & cum Deo Patre quasi ex altera parte coniungit, & Deum creatorem esse docet.

DECIMUM testimonium Philip. 2. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinansuit formam seruis accipiens.* Hic videtur clarissimè explicari Christum esse verum Deum, cum habeat formam, id est, naturam Dei, & secundum illam non sit rapina, sed natura æqualis Deo Patri.

Sed occurrunt Ariani, Transylvani, & Erasmus. Ac vt distinctè procedamus, Primò explicandum est, quid sit; *Cum in forma Dei esset.* Secundò quid sit; *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.* De PRIMO Erasmus in hunc locum, & Franciscus Dauid disput. 2. Albana, contendunt, formam hoc loco significare opera exteriora, in quibus fulgebat Diuinitas. tamen nõ eodem modo exponunt. Nam Franciscus

DAVID

DAVID vult Christum dici in forma Dei, quia erat imago quædã visibilis, in qua Deus inuisibilis cernebatur. Et quod forma significet speciem exteriorem, probat ex Deut. 4. *Verbum Verborum audistis, formam autẽ penitus nullam vidistis.* ERASMVS autem vult Christum fuisse in forma Dei, quia exterius talia opera faciebat, vt planè se Deum esse ostenderet. Quod autem forma hoc loco significet opera exteriora, probat Primò, quia opponitur forma Dei formæ serui, quia dicitur Christus suscepisse: Christus autem non suscepit substantialiter formam serui, semper enim Filius fuit, non seruus, sed suscepit exteriori specie formam serui, quia humiliavit se, & ligari, ac flagellari permisit. Secundò probat commentario Ambrosij.

At expositio communis omnium aliorum veterum & recentiorum est, formam Dei significare essentiam Dei. & primò sententia Francisci Davidis est mera corruptio rectorum: nam neminem pro se haber, ac ne Erasmum quidem: nam Erasmus ex hoc loco probat Christi diuinitatem. Præterea Paulus non dicit Christum esse formam Dei, sed esse in forma Dei. Deinde sententia Erasmi est apertè falsa: nam prima vox Græca *μορφῆ* quæ hîc habetur, nusquam in Scriptura accipitur pro forma exteriori, seu pro opere, vt patet percurrenti omnia loca. Immo Chrysostomus in hunc locum, dicit etiam apud alios scriptores Græcos nunquam ita accipi. Accipitur quidem apud Aristotelem *μορφῆ* pro forma accidentali aliquando, licet sæpius pro substantiali, semper tamen pro forma inhærente & intrinseca, nunquam pro actione exteriori. Quod allegat ex Deut. 4. Franciscus, non est ad propositum: nam in Græco non est *μορφῆ*, seu *ὁμοιωμα*, id est, similitudinem, vt in Hebræo *הַצֶּלֶם* & alibi, vbicumque in Latino est forma, in Græco nõ est *μορφῆ* sed *εἶδος*, *πλάσιον* aut aliquid aliud.

SECUNDO, si esse in forma Dei, est facere opera diuina, nimirum miracula, ergo Apostoli quoque dici possent fuisse in forma Dei, cùm miracula fecerint maxima.

TERTIO, forma Dei opponitur formæ serui hoc loco, at forma serui, est natura humana, non opus aliquod: nam explicans Paulus quid sit formam serui accipiens, subiungit,

iungit, *in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus
& homo.* Ideo igitur formam serui accepit, quia inter homi-
nes, ut homo apparuit, similis ceteris etiam exteriori figura.
Nec enim habitus hoc loco vestem significat, sed figuram;
nam est in Græco *ὄψις* non *ἔδης*.

Nec argumētum ERASMI quidquam valet. Nam Chri-
stus licet sit Filius, non seruus, si hypostasim respiciamus, ta-
men ratione naturæ humanæ rectè dicitur seruus. ut enim
quia est Deus & homo, dicitur æqualis Patri, & minor Pa-
tre; immortalis & mortalis; creator & creatura: ita etiam di-
ci potest Dominus & seruus. & sic appellatur ab Isaia, c. 49.
Ex quo loco HIERONYMVS in 1. cap. ad Titum docet, Chri-
stū rectè dici seruū ratione humanæ naturæ. Et illud Isa. 42.
Ecce seruus meus, suscipiā eum. Matthæus exponit de Chri-
sto Matth. 12. & est in Hebræo *אֲדָמָה* quod propriè seruum
significat. Immò Christus Ioan. 20. nōne ait: *Ascendo ad
Patrem meum & Patrem Vestrum, Deum meum & Deum
Vestrum?*

VLTIMO accedat, quod omnes interpretes huius loci,
excepto Ambrosio, de cuius cōmentariis non parum dubi-
tatur, an sint eius, per formam Dei intelligunt essentiā Dei:
& præter interpretes, ita etiam intelligunt ATHANASIVS
serm. 4. contra Arianos. Nazianzenus orat. 5. de Theologia.
Nissenus lib. de serm. in monte, explicans primam beatitu-
dinem. Hilarius in Psalm. 138. & lib. 8. de Trinit. ultra medi-
um. Cyrillus lib. 3. thesauri, cap. 1. & 2. Hieronymus in 1. caput
ad Titum. Augustinus lib. contra Maximinum cap. 5. Deni-
que Ambrosius epist. 47. *Quid est, inquit, in forma Dei? in
natura Dei.* Et similiter exponit li. 2. de fide, cap. 4. Vnde ma-
gis probabile efficitur, commentarios in epistolas non esse
Ambrosij, quamquā quicumq; fuerit auctor, etiam si minus
probabiliter exponit, nihil tamen fauet hæreticis, cūm cla-
rissimè dicat, Christum esse verum Deum, & Patri æqualem.

Quantum ad alteram partem huius sententiæ: *Non rapi-*
nam, &c. Franciscus DAVID disput. 2. Albana, dicit Christum
esse æqualem Patri, quia Deus euexit illud ad suam æquali-
tatem. Sed hoc est contra Scripturam Isa. cap. 42. *Ego Domi-*
nus gloriam meam alteri non dabo. Et deinde est impossibile
creatu-

creatu-

creaturam fieri æqualem creatori, cùm necessariò sit finita, temporalis, &c. Vnde in disput. 4. idem Franciscus videns nõ posse consistere quod antea dixerat, docet Christum non esse æqualem Patri dignitate, cùm ipse adoret Patrem, non contra; sed esse æqualem, quia habet omnipotentiam communicatam à Deo.

Sed quæro ab illo, quomodo habeat omnipotentiam, an intrinsecè, ita vt ipse homo Christus sit omnipotens, an extrinsecè per inhabitationem, quia habet in se habitantem Deum omnipotentem? Si primo modo, redit prior difficultas, quia si ille homo habet intrinsecè infinitam potentiam, ergo & infinitam essentiam, ergo est ille vnus Deus, quæritur est Pater. Si secundo modo, nihil Paulus diceret: nam hoc modo omnes iusti essent æquales Deo, quia habent in se Deum habitantem.

Quia igitur ista expositio non quadrat, TRANSYVAST Ministri lib. 2. ca. 6. dicunt, Paulum non dicere Christum esse æqualem Deo Patri, sed contrarium potius, hunc enim esse volunt sensum; non rapinam arbitratus est, nimirum faciendam, vt esset æqualis Deo. quomodo exponit Erasmus hoc loco, & ante eum Maximinus Arianus apud Augustinum lib. 2. cap. 5. Et probant PRIMÒ, quia particula aduersatiua (SED) id videtur ostendere. Si enim sic legamus, Christus meritò se censuit Patri æqualem, sed semetipsum exinanivit, quis erit sensus? At si dicas, Christus non putauit rapinam æqualitatem, sed è contrario semetipsum exinanivit, optimus erit sensus.

SECUNDO probant ex Tertulliano, qui lib. de Trinitate ait: *Quamuis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se Deo Patri aut comparauit, aut contulit, &c.* At contra. Nam primò Patres omnes antea citati dicunt Christum fuisse æqualem Patri, non ex rapina, quia ex natura. Secundo locus ipse ita sonat, nisi violenter trahatur aliò. Tertio, quia si in forma Dei esse, est esse in essentia Dei, vt supra diximus, non poterat Paulus dicere Filium non esse æqualem, quem iam dixerat esse in forma Dei.

Ad illud de aduersatiua, respondeo, vocem, SED, & Græcè ἀλλὰ, habere multiplicem vim. aliquando enim habet vim connectiõnis, & hoc modo accepit Chrysostomus cū Theodoro,

doreto, Theophylacto & Oecumenio. hi enim qui rectè intelligebant Græcā linguam, volunt, ἀλλὰ, esse notam correctionis, & hunc esse sensum, cū Christus esset in forma Dei, ad eò non putauit rapinam æquare se Deo, vt potius nō dubitauerit dissimulasse suam diuinitatē, & deponere quodammodo insignia huius æqualitatis, quia certus erat non posse se eam amittere, cū naturalis sibi esset. Ponunt exemplum de rege & tyranno. Qui enim scit se verum & legitimū regem, nec vllō modo timet sibi, ille facilè deponit purpuram, & accipit vestem plebeiam, siue vt oblectet se, siue vt tutior sit in prælio, siue alia de causa. non enim timet, ne propter mutationem habitus pereat sibi regnum: At tyrannus qui rapuit regiam potestatem, non audet vel ad modicum tempus comparere sine purpura, & sceptro, ne si conspiciatur in veste plebeia, non agnoscat pro rege, & paulatim amittat regnum, &c.

Latini accipiunt vt si aduersatiua, & æquiualeat particule tamen, siue, sed tamen. Ita AUGUSTINVS lib. 2. contra Maxim. cap. 5. vbi hunc vult esse sensum; cū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed tamen exinaniuit se, &c. id est, licet esset æqualis Deo, non tamen horruit formam serui. Ita etiam AMBROSII cōmentarius; etiam si erat æqualis Deo, non tamen sibi defendit æqualitatem, sed exinaniuit se, id est, non voluit prætextu æqualitatis cum Deo, quam naturaliter habebat, recusare humilitatem passionis & mortis.

Ad locum TERTULLIANI dico duò, PRIMÒ, librū de Trinitate, qui Tertulliano tribuitur, non esse ipsius, sed potius Nouatiani, vt Hieronymus asserit lib. 2. in Ruffin. & de scriptoribus Ecclesiast. in Nouatiano. SECUNDO dico, sententiam huius auctoris non esse contra nos. ille enim dicit, Filium non se comparasse Patri, solū propter originis auctoritatem, nō propter aliquam differentiam naturæ. Nam ibidem clarè asserit, Filium fuisse in forma Dei, quia in natura Dei, & super omnia, sicut est Pater: & tamen, quia ipse est à Patre, non è contrario, detulisse eum semper aliquid Patri. Neque est hoc solius Tertulliani, sed Hilarij lib. 9. Trinitat. Basilij lib. 1. in Eunom. Nazianzeni lib. 4. Theologiz, & Cyrilli lib. 2. thesauri, cap. 3. qui exponunt de Filio Dei,

Dei,

Dei, non solum ut est Filius hominis, sed etiam ut est Filius Dei: *Pater maior me est.* dicunt enim Patrem esse maiorem ratione principij, & tamen Filium non esse minorem propter naturam identitatem.

UNDECIMVS locus est i. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Quo loco S. Ioannes vult ostendere Christum esse verum Deum, & verum hominem; & propterea affert testimonia diuina, & humana. nec enim cum ait: *Tres sunt qui testimonium dant in caelo*, per illam vocem (in caelo) intelligit locum caelestem, sed testimonij qualitate, alioquin etiam Angeli sunt in caelo, & testimonium Christo non dederunt, & tamen tres tantum testes in caelo Ioannes ponit, Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum. Itaque, per testes, qui sunt in caelo, intelliguntur testes diuini, ut distinguantur a testibus humanis, & creatis: & propterea etiam paulo post ait: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium maius est.* Sicut igitur Spiritus, aqua, & sanguis sunt testimonia terrena, & comprobant veram Christi humanitatem, quando videlicet in morte Christi ex ore ipsius Spiritus, & latere aqua & sanguis fluxerunt: ita quoque Pater, Verbum, & Spiritus sanctus sunt personae diuinae, & testimonium diuinum perhibuerunt de vera Christi diuinitate, tum alibi scriptum, tum etiam in Baptismo, & transfiguratione.

Sed obiicit Georgius BLANDRATA in disputat. 2. Albana. PRIMO, illa verba (tres sunt qui testimonium dant in caelo) a nullo auctore legi, excepto Hieronymo, qui parum prudens fuit. SECUNDO, non secus dici de spiritu, aqua, & sanguine, unum sunt, quam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto: ne proinde sicut spiritus, aqua, & sanguis non sunt unum numero, immo nec specie; ita nec Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum esse unum numero, aut specie, sed sola consensione voluntatis.

RESPONDEO, Blandratam non esse parum prudentem, sed multum impudentem, cum S. Hieronymum parum prudentem, Erasmus videlicet imitatus, appellat. nec solum alio multum impudentem esse Blandratam, sed etiam imperitum, aut mendacem, cum ait solum Hieronymum ita legisse. Nam

ita etiam legerunt **HIERONIMUS** in epist. I. Cyprianus lib. de unitate Ecclesiæ; **IDACIUS** in lib. aduersus Variamadum; **ATHANASIUS** in lib. I. ad Theophilum, de unita Deitate Trinitatis; **AUTOR** disputationis eiusdem Athanasij cum Ario habitæ in **Concilio Nicæno**; **FULGENTIUS** in libro contra obiectiones Arianorum, propè extremo; & **EUGENIUS** Carthaginensis in explicatione fidei Catholice.

Quod autem attinet ad illud (*Et hi tres unum sunt*) sciendum est, illa verba in multis Latinis codicibus non haberi, ubi sermo est de spiritu, aqua, & sanguine. Nā in Bibliis Louanienfibus notantur ad marginem XV. codices manu scripti, qui ea verba non habent. Græci autem codices habent quidem, sed differenter. nam de Patre, Verbo, & Spiritu sancto dicunt, *ὅτι τρεῖς ἐν εἰσι*, & hi tres unum sunt. de spiritu, aqua, & sanguine, *ὅτι τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἶσι*, & hi tres in unum sunt. ubi apertè vides, non esse unum, spiritum, aquam, & sanguinem; sed solùm conspirare in unum testimonium.

DVODECIMVS locus est i Ioan. 5. in vltimis verbis: *Et similes in vero Filio eius, hic est verus Deus Et vita aeterna*: At vnus solus est verus Deus. Ioan. 17. *Te solum verum Deum*: Vnde Transyluani lib. 2. c. 5. dicunt esse nomen proprium Patris, verus Deus, ergo Christus est ille idem Deus, qui est Pater. Ad hunc locum respondent Transyluani, noui Sarmatæ, li. 2. c. 4. & 7. & Seruetus lib. 1. de Trinit. Christum esse verum Deum, sed temporalem, quia accepit à Deo veram diuinitatem, sed hoc iam aliàs refutauimus. non enim diuinitas potest vniri creaturæ, nisi hypostaticè, si ea dici debeat verus Deus: nam accidentaliter non potest vniri, ita vt intrinsicè inhaereat, vt notum est, quia tunc à subiecto penderet: nec potest vniri essentialiter, vt anima corpori, & forma quæuis substantialis suæ materiæ, quia tunc esset pars: extrinseca autem vnio non sufficit ad denominandum Deum.

Sed obiicit **SERVETVS** illud Apoc. 5. *Dignus est agnus accipere virtutem Et diuinitatem*. **RESPONDEO**. Aliqui legunt non diuinitatē, sed diuicias, vt legit Primasius, nam Græcè est *τὸν πλούτου*. sed vulgata editio habet etiam optimum sensum, nam per diuinitatem possumus intelligere manifestationem

*Ad Theophilum
libri græcè in expone
nihil inuolui.*

tionem diuinitatis, non ipsam diuinitatem. ERASMVS annotatione in hunc locum vult referre illud, *hic est Verus Deus*, ad Patrem hoc modo; vt simus in vero Filio eius, hic, nimirum Pater huius Filij, est verus Deus. At debuiſſet saltē vnum actorem proferre qui ita distinctè explicaret. Cur enim illud demonstratiuum, *Hic*, non demonstrat potius proximam personam, quàm remotam? Præsertim cū in Græco tenu ante illud, *hic*, immediatè præcedat nomen IESV CHRISTI, καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ ἡμῶν αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅτι ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς.

Deinde Patres de Filio exponunt. HILARIVS lib. 6. Trin. ultra medium, postquā citauerat hunc locum, addit post ep. lineas: & cū hic verus Dei Filius nobis sit, & vita æterna, &c. vbi quod citauerat, hic est verus Deus, & vita æterna, exponit de Filio, cū dicit ipsum esse vitam æternam. HIRONYMVS in cap. 65. *Isa. Iurabit in Deo Amen.* Dicit non solum Patrem esse Deum Amen, id est, Deum verum, sed etiam Filium, & probat ex hoc loco, hic est Deus verus, & vita æterna. AVGVSTINVS lib. I. Trin. ca. 6. *Et*, inquit, *Filius non tantum Deus, sed & Verus Deus, quod Ioannes apertissime in epistola sua dicit; Scimus quia Filius Dei venit, & dedit nobis certitudinem, &c. Hic est Verus Deus, &c.* CYRILLVS lib. 12. thesauri, ca. 13. posteaquam hunc locum adduxerat, sic ait: *Quid dicent hæretici ad hæc B. Ioan. Verba, quibus apertissime Verus Deus Filius appellatur. Nam si Deus Verus est substantiualiter, non participatione hoc ipsum est, sicut creatura, qui ante Deus Verus est, natura Deus est.* Similiter exponunt Beda & Oecumenius in commentario huius loci.

EUNOMIANI olim conuicti euidentia huius testimonij, admittebant, vt refert Gregorius Nazianzenus orat. 7. de Theologia, *Patrem esse verum Deum, & similiter Filium esse verum Deum, sed æquiuocè, sicut canis cælestis & terrestris dicuntur æquiuocè canes, vterque tamen proprie & vere.* At faciliè est, hanc solutionem refutare. Nam vel loquitur Eunomius de æquiuocatione perfecta, vel de analogia quadam. Si de perfecta æquiuocatione, qualis est inter nomina rerum eiusdem speciei, tunc nõ erit Pater magis Deus, nec maior Deus, nec prior Deus quàm Filius, sicut Iudas Iscariotes

Hic est Deus!

*Æquiuocatio perfecta
& analogia.*

riotes non est magis homo, aut maior homo, aut prius homo, quàm Iudas Thaddæus. Præterea tunc plures essent veri Dij, sicut Iudas Iscariotes, & Iudas Thaddæus sunt plures veri homines: At Scriptura vnum solum Deum esse docet. Si de analogia quadam, vel Pater, vel Filius non erit verè & propriè, vel simpliciter Deus, sicut homo pictus non est simpliciter & verè ac propriè homo, neq; canis cœlestis est propriè ac verè canis, sed ita dicitur, quia terrestrem canem representat. At Christus est verus Deus, & similiter Pater, ergo nõ sola analogia Filius est Deus.

DECIMVSTERTIVS LOCUS IOAN. I. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Item, *Omnia per ipsum facta sunt.* Ex quo loco tria sumuntur argumenta.

PRIMUM sumitur ex nomine Verbi; Verbum enim seu λόγος est mentis proles seu notitia & conceptus. Et quamvis conceptus mentis in nobis non dicatur Filius, quia est accidens, tamen est valde similis generationi, eius productio; nã mens intelligens, vices patris gerit, obiectum verò, matris; species est quasi materia generationis, quam mater suppeditat, inde ex complexu mentis & obiecti, mediante specie, prodit notitia seu verbum. Est autem notandum, in Deo, vt etiam Aristoteles docet, idem esse intelligentem, intellectum, intelligentiam, & speciem intelligibilem, exceptis tamen relationibus mutuis producentis & producti. Ex quo sequitur, Verbum Dei necessariò esse idem cum Deo, id est, eiusdem numero, substantiæ & naturæ. Sed Christus est Verbum Dei, nam *Verbum caro factum est*, ergo Christus habet eandem numero naturam cum Patre.

SECUNDVM argumentum sumitur ex eo quòd Verbum dicitur Deus. Nam hoc loco Verbum Dei, quod est Christus, expressè nominatur Deus, & sine dubio idem Deus, qui est etiam Pater. Nam Ioannes in toto illo ferè capite semper repetit initio sequentis sententiæ id, quod posuerat in fine præcedentis: *In principio, inquit, erat Verbum*, deinde subiungit, *& Verbum erat apud Deum.* Vbi vides idem nomen poni in fine primæ sententiæ, & initio secundæ. sic etiam quia in secunda dixerat, *& Verbum erat apud Deum*: in tertia dicit, *& Deus erat Verbum.* vbi idem Deus esse dicitur, &

is apud quem erat Verbum, & is qui erat ipsum Verbum. In ipsum obseruare licet in sequentibus, *in ipso Vita erat, & Vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebrae non comprehenderunt, &c.*

TERTIVM argumentum est in illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt.* Hinc enim sequitur, vt colligit AVGVSTINVS lib. I. Trinit. cap. 6. Verbum non esse factum, & proinde non esse creaturam, & proinde esse vnum Deum cum Patre: nihil enim est nisi Deus, & creaturæ eius.

Sed respondent ad PRIMVM Ministri Transyluani lib. 3. & II. Verbum hoc loco significare Christum hominem, dicitque Verbum, quia verba Dei nobis annunciauit, & probant: nam cum dicitur, *Verbum caro factum est, in Græco est ἐγένετο, quod significat erat, seu fuit, vt patet ex similibus locis. nam in hoc cap. dicitur, Fuit homo missus à Deo, in Græco ἐγένετο. similiter Luc. I. Fuit in diebus Herodis sacerdos. & Luc. vltim. Qui fuit vir Propheta, &c. semper est ἐγένετο.* Itaq; nõ est sensus, Verbum esse factum hominem per incarnationem, sed Verbum illud, de quo tam multa dicitur præclara, nihil esse aliud, quàm carnem, id est, hominem quendam; sicut Ioannes dictus est vox, non quod esset vox incarnata, sed quod esset homo clamans in deserto.

Ad SECVDVM respondent Franciscus Dauid disput. 9. Albana, & Ministri Transyluani lib. 2. cap. II. Christum merito vocari Deum, sed non eundem cum Patre; nam in hoc ipso loco dicitur Verbum apud Deum, nimirum Patrem; cum autem subiungitur, & Deus erat Verbum, si vox Deus acciperetur eodem modo, significaretur Filium esse Patrem.

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt,* respondent, intelligi de reparatione facta per Christum, quæ etiam solet dici noua creatio. 2. Cor. 5. *Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua.* Eph. 1. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terris sunt.* Et cap. 2. *Ipsius enim factura sumus, creati in Christo IESV in operibus bonis.* Et Psalm. 50. *Cor mundum creauit me Deus.* Sed errant. Ac primùm sententia istorum de Verbo similis est errori Eunomij, quem refellit CYRILLVS lib. I. in Ioan. cap. 4. & 7. dicebat enim ille, Verbum, quod est Christus, non esse

esse aliquid æternum in Deo, seu subsistens, sed esse quid creatum: sed dici Verbum, quia esset simile, & quasi imago verbi intimi, & quia verba Dei audiens nobis enunciauit.

Refellitur vtrorumq; error. PRIMO ex sequentibus, quia hoc Verbum, quod factum est caro, erat Deus, & Deus creator omnium rerum, non ergo creatum. SECUNDO, quia hoc Verbum erat in principio apud Deum, antequam mundus fieret, nec unquam in tota Scriptura dicitur factum. TERTIO, quia si Christus est imago Verbi illius æterni, & interni, quod est in Deo; non debuit dicere Ioan. 10. *Ego & Pater vnum sumus*; sed, *ego & verbum vnum sumus*; nec Ioan. 14. *Qui videt me, videt & Patrem*, sed, *videt & verbum*. Vide plura apud Cyrillum loco citato.

Ad argumentum autem ex voce *ἐγένετο*. Respondeo, vocem esse ambiguam, & tam esse, quam fieri, significare. vnde Ioan. 2. *Nuptiæ facta sunt, γέμθη ἐγένετο*, & cap. 1. *Mundus per ipsum factus est, ὁ κόσμος δι' αὐτῆς ἐγένετο*. & infra: *Aquam vinum factam, ὕδωρ οἶνον γεγεννημένον*. hoc autem loco significat, *fieri, non esse*. & patet PRIMO ex dictis: nam si verbum erat ante mundi creationem, cerè ante carnem erat: nam & caro vna est ex creaturis. non igitur verbum caro erat, sed factum est postea caro, cum carnem assumpsit. SECUNDO, quia si, *esse, non fieri*, significare voluisset Ioannes, non dixisset *ἐγένετο*, sed *ἐγένετο*, vel *γένετο*, id est, non dixisset, *fuit, sed, est, vel erat*. *fuit enim dicitur solum de eo, quod nunc non est*, at Christus est etiam nunc caro. TERTIO, quia Patres Græci Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Euthymius, bene norant potestatem Græci vocabuli, & tamen omnes exponunt, factum est, quomodo etiam habet versio Erasmi, & quæ in Bibliis Vatabli exstat, quibus aduersarij plurimum tribuere solent.

Quantum ad SECUNDOVM argumentum, iam diximus, *Ioannem in isto capite solere frequentissime idem bis repetere, in fine vnius sententiæ, & principio alterius*. Ita igitur hic nomē, *Deus*, bis ponitur in eadem significatione, & sensus est, *Verbum erat apud Deum*, id est apud Patrem, qui est Deus. & *Deus erat Verbum*, id est, & idem Deus erat etiam verbum; siue, vt alij volunt, qui faciunt Deum prædicatum,

& verbum subiectum; & verbum erat ille idem Deus. Neque obstat quod ibi, *apud Deum*, est articulus τοῦ Θεοῦ. Hic autem, *Et Deus erat Verbum*, non est articulus ante vocem Deus. Vnde ORIGENES argumentabatur, Patrem esse maiorem filio. Nam ut notat Chrysostomus hom. 3. & 5. in Ioan. *Deus pro Patre sumptus non habet articulum, ut in hoc cap. Fuit homo missus a Deo. & infra: Deum nemo vidit Synagoga* & aliquando Deus, pro filio, habet articulum, ut I. Ioan. *Hic est Verus Deus.* & ad Titum 2. *Aduentum gloria magis Dei.*

Ad illud autem: *Omnia per ipsum facta sunt*, DICO PRIMO, explicationem aduersariorum esse adeo nouam, ut nulli veterum in mentem venerit, ut patet legenti Origenem, Chrysostomum, Cyrillum, Augustinum, Theophylactum, Bedam, Rupertum, Euthymium in Ioannem. DICO SECUNDO, debere Scripturam exponi metaphoricè ad libitum, sed non solum cum ipsa Scriptura præbet occasionem, alioquin poterimus pervertere omnes Scripturas, & eadem ratione possumus dicere in 1. cap. Geneseos, non describi creationem, sed renouationem rerum. Neque obstant loca in contrarium allata: nam in illis semper est aperta mentio renouationis, ut patet legenti illa loca. Hic autem simpliciter dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* DICO TERTIO, etiam si hic locus pateretur vtrumque sensum, tamen aduersarios probare non posse debere eum exponi de renouatione potius, quam de prima creatione. Rationes enim, quas ipsi afferunt, nihil valent.

PRIMO probant, non agi de creatione, quia Christus non erat natus tunc, cum mundus creabatur: *At negamus non fuisse tunc Christum natum ex Patre Deo, licet nondum esset natus ex matre, dum autem aduersarij assument, quod probare deberent, nonne principium petunt?* SECUNDO probant, quia Scripturæ passim tribuunt Patri opus creationis. At non soli Patri tribuunt, tribuunt etiam Filio. Prouet. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* & in hoc 1. cap. Ioannis. *Et mundus per ipsum factus est.* Probant TERTIO, quia Ioannes hoc loco postquam dixerat: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil,* mox restringit, dicens, *quod factum est, quasi diceret, non omnia absolute per Christum facta*

facta esse, sed illa duntaxat omnia, quæ ad ipsius officium pertinebant, & quæ per ipsum facta sunt. At hæc esset ridicula restrictio. esset enim ac si diceretur, Omnia per ipsum facta sunt, quæ per ipsum facta sunt. nõ autem hoc ait Ioannes, *sed sine ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, nulla est res quæ sit facta, & non sit facta per ipsum. quod addit Ioannes propter Spiritum sanctum, ne putaretur inclusus inter omnia illa quæ facta sunt per Verbum. Adde, quod lectio illa probabilior est, quam sequitur Augustinus, ut illa verba (*quod factum est*) non pertineant ad præcedentem periodum, sed ad sequentem, hoc modo: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat: & vita erat lux hominum.* Ex qua lectione planè ruit aduersarij argumentum. An igitur propter tam leues & falsas ratiunculas relinquenda est Patrum communis explicatio?

Dico QUARTO, hunc locum explicari pauld infra, cùm dicitur: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Hic enim habemus eum mundum factum esse per Christum, qui Christum non cognouit. At si effectio mundi non esset creatio, sed renouatio, falsum esset illud, *Mundus eum non cognouit*, cùm renouatio fiat per fidem, & cognitionem Christi. RESPONDENT pertinacissimè hunc esse sensum; *In mundo erat*, id est, Christus homo inter homines versabatur: & mundus eum non cognouit, id est, & homines illi, initio eum non cognoscebant: & mundus per ipsum factus est, id est, & tamen ipse homines illustrauit, & fecit nouas creaturas.

At contra. Nam aduersarij mutant ordinem verborum, volunt enim prius mundum non cognouisse, & deinde factum fuisse. At Euangelista dicit primò, *Mundus per ipsum factus est.* Deinde notat eius ingratitudinem, dicens, *Et mundus eum non cognouit.* Præterea mundus in Scripturis, aut significat substantiam cœli & terræ, ut Eccles. 3. *Mundum tradidit disputationi eorum.* Aut homines impios dilectores mundi. Ioan. 12. *Princeps huius mundi eicietur foras.* Ioan. 17. *Pro his rogo, non pro mundo;* Ergo cùm dicitur, *Mundus per ipsum factus est*, vel significatur substantia cœli & terre, ut exponunt omnes Patres. Vel sensus erit, per Christum factos esse

esse homines impios, quæ est ingens blasphemia, accipiendo enim mundum pro impiis, Christus non facit, sed destruit mundum, ut faciat nouam creaturam.

DECIMVSQVARTVS locus habetur Colos. 1. *In ipso condita sunt vniuersa in cælis & in terra, & visibilia & inuisibilia, sine throni, siue dominationes, siue principatus siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant.* Hic locus est clarior superiore, nam explicatur quæ sint illa omnia quæ Christus creauit & conseruat, & dicuntur esse omnia omnino terrestria, & celestia usque ad summos Angelos. Ex quo sequitur, Christum non esse creaturam, sed verum Deum.

Respondent tamen Transyluani lib. 2. ca. 12. & Franciscus DAVID disput. 7. Albana, in toto isto capite vocari creatione reparationem spiritualem, quæ facta est per Christum. Probat PRIMO, quia ita exposuit Procopius in cap. 1. Gen. pag. 39. SECUNDO, quia non ait Paulus, cælum & terram creat per Christum, sed ea, quæ sunt in cælo & in terra, id est, Angelos, & homines, quos creasse dicitur Christus, quia eos pacificauit, & reconciliauit inter se.

At contra. PRIMO omnes interpretes hunc locum intelligunt de prima creatione. vnde aduersarij, cum omnes bibliothecas lustrassent, non potuerunt inuenire nisi vnum auctorem Procopium, meliorem Rhetorem quam Theologum, & qui non interpretatur hanc epistolam, sed obiter cum scriberet in Genesim, allegauit ad suum propositum vnam sententiam ex hac epistola, non respiciens quid præcederet, & quid sequeretur. Et ne glorientur tamen se inuenisse vnum locum sui erroris, notandum est, PROCOPIVM eundem folio præcedenti, dum exponeret illud: *Faciamus hominẽ ad imaginem, & similitudinem nostram,* acerrimè inuehi in eos, qui negant tres esse personas eiusdem essentia: qui etiam paulo post sic ait: *Christus humanam carnem induit, & hominem, quem creauerat, restitueret, & sanaret.* Cum igitur paulo post dicit, per Christum omnia creata secundum Apost. ad Coloss. & exponit, instaurata, vult dicere, Christum instaurasse quod antea creauerat.

SECUNDO probo ex præcedentibus. nam dixerat Christum esse primogenitum omnis creaturæ, id est, prius à Pa-

gre genitū, quam vlla creatura fieret, vt rectè exponit Chry-
sostomus. Deinde hoc probaturus subiunxit: *In ipso enim
condita sunt vniuersa, &c.* At si condere significet instaura-
re, Paulus nihil probat: non enim sequitur, Instaurauit om-
nes creaturas, ergo fuit ipse ante omnes creaturas. quàm sæ-
pe enim Architecti instaurat ædificia, quæ multis annis an-
tea exstructa fuerant, quàm ipsi nascerentur? vt igitur Pau-
lus rectè prober Christum esse primogenitum ante omnem
creaturam, non oportet interpretari, ipse omnia condidit,
id est, instaurauit, sed simpliciter creauit.

TERTIO ex sequentibus, nam postquam Paulus dixerat,
per Christum omnia creata, subiungit alia encomia Christi,
dicens, ipsum etiam esse caput Ecclesiæ, & primogenitum
mortuorum, & per ipsum instaurata omnia, & pacificatos
per crucem eius Angelos cum hominibus. Nisi ergo facia-
mus Paulum ineptè loquacem, qui semper eadem repetat,
oportet fateri, in prima parte capituli agi de creatione, in se-
cunda de reparatione.

QUARTO probo ex ipso cōtextu, nam dicit omnia crea-
ta per Christum, etiam thronos, & dominationes: at Angeli
non fuerunt renouati per Christum, quippe qui facti non
sunt veteres per peccatum. dicuntur quidem pacificati cum
hominibus, sed pacificare non est condere, & creare, neque
vllum exemplum in Scriptura profertur poterit.

Nec obstat locus ad Ephes. i. vbi dicuntur instaurari om-
nia per Christum, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt. nam
vox Græca ἀνακεφαλαιῶσαι est recapitulare, & in sum-
mam redigere, & sensus est, Deum voluisse Angelos & ho-
mines vnire sub vno capite Christo. Quod si etiam accipia-
mus Latinum verbum instaurare in sua propria significatio-
ne, tunc sensus erit, Deum voluisse instaurare in cœlestibus
per Christum, non ipsos Angelos, qui non egebant instau-
ratione, sed numerum Angelorum imminutum per casum
dæmonum, vt exponit Augustinus Enchirid. cap. 61. & etiam
cap. 62. vbi dicit Christum non esse mortuum pro Angelis,
& cap. 108. dicit non habituros fuisse homines opus media-
tore, & sanguine eius, si Adam non peccasset. At hinc ipsi An-
geli dicuntur conditi, & creati per Christum, ergo de vera
creatione agitur, non de reparatione.

DECIMVS QVINTVS locus est Hebr. II, vbi dicitur de Filio; *Per quē fecit & secula.* Et infra: *Et tu Domine in initio terrā fundāsti, & opera manuum tuarum sunt caeli.* Hic habemus clarissimē quod requirebāt aduersarij in duobus locis superioribus, nimirū Christum fecisse cœlum & terrā, & proinde ipsum nō esse creaturā, sed creatorem vnum cum Patre. RESPONDENT Ministri Transyluani lib. 2. cap. vlt. & Franciscus Dauid disput. 3. Albana, per secula intelligi noua secula, id est, reparationem humani generis. CONTRA. Nam Paulus explicans cap. II, quid sit facere secula, ait: *Fide intelligimus opera esse secula Verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent.* Quod certē non potest intelligi, nisi de creatione primæ cœlorum. Vide suprā cap. 4.

CAPVT VII.

Quarta Classis ex nominibus veri Dei.

PRIMUM nomen diuinum est, DEVS, ex quo non leue argumentū sumi potest. nam Scriptura non solet absolutē vocare Deum nisi Deum verum. IRENAEVS notat lib. 3. cap. 6. *Neque Dominus, inquit, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum qui non est Deus, definitiue & absolutē Deum nominassent aliquando, nisi esset Verus Deus.* Et cap. 8. *Soluta igitur, inquit, est illorum calumnia, manifestē ostensum est, quoniam nec Propheta, neque Apostoli alium Deum nominauerunt, sed Dominum appellauerunt, prater Verum & solum Deum.*

Atque hinc ERASMVS in cap. 5. ad Ephes. notat Patrem intelligi, quoties absolutē Deus nominatur. Quod Erasmi dictū falsum est, vt modò patebit; sed testimonium eius annotat placuit, vt cōstaret etiā aduersarij testimonio vocem *Deus* absolutē positam soli vero Deo conuenire. Et sine Irenæi, vel Erasmi testimonio res ipsa per se clamat. Nam cū Scriptura nihil sapius repetat, quā vnum esse Deum, quomodo non pugnaret secum, si non solum Deum verum, sed etiam aliquid aliud, Deum absolutē vocaret? Iam hoc nomen tribuitur absolutē Christo, Isaia. 9. *Vocabitur nomen eius admirabilis, Deus, fortis, &c.* Ioann. 20. vbi Thomas Christus dicit: *Dominus meus & Deus meus.* Act. 20. *Attendite Sobrii & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere*